

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**КОРЕКЦІЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ
ВІММЕЛЬБУХА**

Кваліфікаційна робота студента
групи ЗСОМ-24
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
Ломаченко Нелі Григорівни

Керівник доктор філософії, доцент кафедри
дошкільної і спеціальної освіти
Курськова А.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РОЗПОВІДНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІММЕЛЬБУХА.....	6
1.1. Розповідне мовлення як функціонально-смисловий тип зв'язного монологічного мовлення Помилка! Закладку не визначено.	
1.2. Психолого-педагогічні засади розвитку розповідного мовлення дітей 6- 7 років із тяжкими порушеннями мовлення порушеннями мовлення	6
1.3. Характеристика віммельбуха як засобу розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.....	9
Висновки до першого розділу.....	13
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ РОЗПОВІДНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ ВІММЕЛЬБУХА	15
2.1 Виявлення рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення	15
2.2. Зміст та організація роботи з розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення засобом віммельбуха	25
2.3. Виявлення динаміки рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.....	34
Висновки до другого розділу	41
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Уміння поділитися своїми враженнями, розповісти про певну подію — важлива навичка в житті будь-якої людини. У дітей старшого дошкільного віку зростає потреба в оповідному висловлюванні. Оповідання — це розповідь, повідомлення про будь-яку подію в її часовій спадковості. Це один із типів монологічного мовлення — найважливішої для опанування форми мовлення, яка об'єднує всі здобутки дитини та розкриває її інтелектуальні та мовленнєві зміни, водночас спричиняє великі труднощі у дітей із важкими порушеннями мовлення.

Зв'язне мовлення охоплює різні форми мовленнєвої діяльності, проте особливе місце в ньому посідає розповідне (оповідне) мовлення - як основний тип монологічного висловлювання, що передбачає вміння логічно, послідовно й зв'язно розповідати про події у їх часовій послідовності. Саме розповідне мовлення є найбільш складним для дітей із важкими порушеннями мовлення і потребує спеціальної корекційної роботи.

Важливими для вивчення розповідного мовлення є дослідження зв'язності монологічного мовлення та продукування мовленнєвого мовлення українських та зарубіжних учених: А. Богуш, Л. Виготського, К. Крутій, О. Леонтьєв, Є. Соботович та ін.

Л. Виготський трактував увесь процес формування мовленнєвого вислову як перехід від мотиву, що провокує певну думку, до розкриття власне думки, до її опосередкування у внутрішньому мовленні, а згодом у змістах слів зовнішнього мовлення і, врешті-решт, у словесних формах.

На думку А. Богуш, для монолога характерні: закінченість, розгорнутість висловлювання, логічна завершеність; літературна лексика; синтаксична оформленість (розгорнута система зв'язувальних елементів). Усі ці параметри, на жаль, не доступні дітям із важкими порушеннями мовлення без спеціального, цілеспрямованого і планомірного корекційного навчання.

У даному дослідженні як засіб розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із важкими порушеннями мовлення обрано виммельбух. Це книжка без

тексту, але з яскравими та деталізованими сценаріями: персонажі, предмети, сюжетні лінії, об'єднані на роботах в єдину змістову композицію. За допомогою віммельбуха можна розвивати психічні процеси, розширювати кругозір дітей із порушеннями мовлення, формувати зміну, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Віммельбух є помічником у роботі над лексичними та граматичними категоріями, розвитком зорової пам'яті. Робота з віммельбухом об'єднує такі освітні напрями, як мовленнєвий, пізнавальний, соціально-комунікативний, що, безсумнівно, позитивно впливає на розвиток оповідного мовлення дітей 6-7 років із важкими порушеннями мовлення.

Нині в чергових виданнях і професійних спільнотах в Інтернеті з'являються публікації педагогів з загальним досвідом застосування віммельбухів у роботі з дітьми. Проте спеціальні дослідження, присвячені використанню віммельбухів у корекційно-розвивальній роботі, не проводилися.

Аналіз теоретичних проблем та педагогічної практики дав змогу виявити відповідність між визнаною успішністю спеціальної роботи з розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із важкими порушеннями мовлення та недостатнім використанням у цьому напрямку логопедичної роботи інноваційних засобів, зокрема такого впливу, як віммельбух.

Зважаючи на актуальність цієї проблеми, нами було обрано тему дослідження: «Корекція зв'язного (розповідного) мовлення молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення засобом віммельбуха».

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати можливість розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення за допомогою віммельбуха.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

2. Виокремити показники та виявити рівні розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.
3. Визначити й апробувати зміст та організацію роботи з розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення за допомогою віммельбуха.
4. Виявити динаміку рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження - розповідне мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження - віммельбух як засіб розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

У нашому дослідженні ми застосовували наступні методи: теоретичні: вивчення психолого-педагогічної та фахової літератури з проблематики дослідження, тлумачення; емпіричні: психолого-педагогічний експеримент (констатувальна та контрольна фази), розмови з дітьми; методи обробки результатів: якісний та кількісний аналіз отриманих даних дослідження.

Практичне значення одержаних результатів в можливості використання педагогами (вчителями-логопедами, вихователями) результатів дослідження в роботі з розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

Експериментальна база дослідження Комунальний заклад «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр «Довіра» Криворізької міської ради

Апробація результатів роботи: опубліковано 1 тези

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел (34 джерел), додатки. Загальний обсяг роботи – 59 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РОЗПОВІДНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІММЕЛЬБУХА

1.1. Психолого-педагогічні засади розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення порушеннями мовлення

Категорія дітей, які мають тяжкі порушення мовленнєвої функції (ТПМ), являє собою специфічну групу осіб з аномаліями в процесі розвитку, характеризувану збереженістю слухової перцепції та незалишеністю первинних інтелектуальних здібностей, але водночас з наявністю істотних комунікативних дефіцитів, які негативно позначаються на процесі формування психологічних структур особистості. Для тяжких мовленнєвих дефіцитів типові специфічна морфологія розладу та особливі риси його клінічної маніфестації. До переліку тяжких мовленнєвих аномалій включають дизартрію, алалію, афазію, загальний недорозвиток мовлення (перший і другий рівні мовленнєвого функціонування), заїкування, ринолалію. Основний контингент дітей із ТПМ становлять особи з діагнозом загального недорозвитку мовлення (ЗНМ), для яких характерні складноструктуровані мовленнєві дизфункції, при яких маніфестуються порушення становлення всіх компонентів мовної структури - як у фонетичному, так і у семантико-прагматичному вимірах. ЗНМ постулюється в межах двох концептуальних моделей: по-перше, як універсальний термінологічний вираз, що фіксує спільні характеристики неповного формування всіх складників мовленнєвої архітектури, виявлювані при дизартрії, ринолалії, алалії, дитячій афазії; по-друге, як окрема, самостійна форма мовленнєвої патології (простий, неускладнений варіант ЗНМ) [19].

Стан мовленнєвої діяльності та рівень сформованості мовленнєвих засобів у дітей 6-7 років, які мають тяжкі мовленнєві порушення, мають індивідуальні особливості та загальні закономірності.

Для дітей цієї вікової категорії властивою є дещо в'яла артикуляція звуків, недостатня емоційність мовлення та нечітка вимова. Все це створює враження загальної «розмитості» мови. Неповне формування звуко-складової структури, плутанина звуків, слабкий рівень диференційованого розрізнення фонем є суттєвим свідченням того, що процес становлення фонем у цих дітей ще не закінчений [29].

Поряд із недоліками фонетико-фонематичного плану для дітей 6-7 років із ВМП притаманні певні розлади змістової частини мовлення. Зв'язне мовлення - найсуттєвіша умова отримання знань, формування логічного мислення та творчих можливостей. Правильне сприйняття і передача текстових навчальних матеріалів, спроможність виконання завдань за словесною настановою, здатність давати детальні відповіді на запитання, самостійно формулювати свої міркування - всі ці та інші навчальні дії вимагають належного рівня розвитку послідовного, насамперед, монологічного мовлення [4].

Ступінь розвитку послідовного розповідного мовлення дітей з ВМП надзвичайно низький. Обмеженість лексичного запасу, відставання в засвоєнні граматичної структури рідної мови ускладнюють процес формування послідовного мовлення у дітей цієї групи (зокрема, перехід від ситуаційної форми мовлення до контекстної, від початкових форм діалогічного мовлення до його складніших форм та до монологічних висловлювань). Зв'язне мовлення має ситуативний характер, що проявляється у великій кількості особистих і вказівних займенників, у частому використанні прямого мовлення, жестів, міміки. Використання наочних опор покращує якість мовленнєвої продукції дітей з ТПМ. Однак і в цьому випадку діти не можуть визначити причинно-наслідкові зв'язки та відносини, спостерігається надмірна деталізація ситуації, у низці випадків замість зв'язного висловлювання вони просто перераховують зображені об'єкти. У переказах і самостійних оповіданнях дітей із системним недорозвитком мовлення відмічаються суттєві недоліки програмування тексту, порушення зв'язку між

окремими реченнями, наявність пауз, повторів, неможливість підпорядкувати мовленнєву діяльність задуму, відставання в розвитку планувальної функції мовлення, нестійкість задуму, труднощі кодування та декодування тексту. Діти вживають короткі, найчастіше аграматичні фрази. Переважна частина помилок в оформленні висловлювань пов'язана з особливостями розвитку пізнавальної діяльності, з недостатнім рівнем сформованості процесів абстрагування та узагальнення» [30].

Діти схильні використовувати стереотипні формулювання, які лише приблизно передають оригінальне значення слова. Характер лексичних помилок проявляється в заміні слів, близьких за ситуацією, у змішуванні ознак. Поглиблене обстеження дає змогу чітко виявити труднощі передання дітьми системних зв'язків і стосунків, що існують усередині лексичних груп. Вони погано справляються з підбором синонімічних і антонімічних пар. Недоступними є завдання на підбір антонімів до слів з більш абстрактним значенням.

Серед лексичних недоліків виокремлюються наступні: підміна найменування частини об'єкта найменуванням цілого об'єкта; заміна назв фахів назвами дії; підміна видових термінів родовими і навпаки; взаємозаміна ознак [10].

У довільних висловлюваннях діти рідко вживають прикметники та прислівники, що означають характеристики та стан об'єктів, прийоми дій. Недостатня практична навичка використання прийомів словотвору збіднює способи поповнення лексичного запасу, не надає дитині змоги розмежовувати морфологічні компоненти слова [23].

У більшості випадків діти 6-7-річного віку, які мають тяжкі порушення мовлення, неточно розуміють і вживають прислів'я, слова і фрази з переносним значенням. Спостерігаються помилки у вживанні іменників родового та знахідного відмінків множини, деяких складних прикметників. Крім цього, нерідко відзначаються порушення в узгодженні порядкових числівників і прикметників з іменниками чоловічого і жіночого роду, однини

і множини. Особливу складність для цієї групи дітей становлять конструкції речень із різними підрядними. Під час їх побудови дитина може пропустити або замінити сполучник.

Під час обстеження зв'язного мовлення виявляються труднощі в передачі логічної послідовності, «застрявання» на другорядних деталях сюжету поряд із пропуском його головних подій, повторення окремих епізодів по кілька разів. Розповідаючи про події з власного життя, складаючи розповідь з елементами творчості, діти використовують переважно короткі малоінформативні речення. При цьому дитині складно переключитися на виклад від третьої особи, включати у відомий сюжет нові елементи, змінювати кінцівку розповіді [20].

Таким чином, вивчивши особливості розвитку оповідного мовлення дітей із тяжкими порушеннями мовлення, можна зробити висновок, що діти з ТПМ мають великі труднощі з оволодінням оповідним мовленням. Це пов'язано з тим, що в цих дітей відбувається комплексне недорозвинення всіх компонентів мовлення, необхідних для розвитку зв'язного мовлення загалом та оповідного мовлення, зокрема. Саме тому розвиток оповідного мовлення неможливий без спеціального, корекційного, систематичного, цілеспрямованого навчання.

1.2. Характеристика віммельбуха як засобу розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення

Віммельбух (Wimmelbuch) - жанр книжечок-картинок, що являють собою серію панорам, які рясніють великою кількістю дійових осіб і деталей [33].

Віммельбух, що зображає побутові сценки, знайомі маленькому читачеві з повсякденного життя, практично не містить тексту, за винятком загального заголовка, заголовків до окремих панорам і, в низці випадків, коротких текстових зв'язок, які виконують функцію коментаря або пропонують читачеві виконати певне завдання. Панорами самостійні, але

можуть припускати за рахунок персонажів, що повторюються на кожному розвороті, і наявність наскрізної сюжетної лінії, завдяки чому можна говорити про наративність цих видань. Принцип віммельбуха - піддавати сумніву свої більш ранні враження, оскільки деталей надто багато, щоб читач міг охопити їх усі одразу [33].

Використання віммельбуха сприяє розвитку психічних процесів, у дітей із вадами мовлення розширюється кругозір, формується вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки» [20].

І. Деснова описує такі відмінні риси віммельбуха: «як правило, кількість розворотів у книзі невелика (7-10). Вони надруковані на щільному картоні. «Класичний» віммельбух доволі великий, формату А2, проте існують і більш компактні варіанти, які зручно брати з собою в дорогу чи на прогулянки» [8].

Як зазначає Л. Пономаренко : «Віммельбух розвиває зв'язне мовлення. У книжках завжди є кілька сюжетних ліній, події відбуваються з персонажами на кожному кроці. Віммельбухи абсолютно ненав'язливо тренують пам'ять, увагу, розширюють словниковий запас, розвивають світогляд, уміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки і є блискучою знахідкою для педагога» [3]. «Віммельбух є помічником у роботі над лексичними та граматичними категоріями» [32].

О. Таран зазначає кілька цікавих ідей щодо вивчення віммельбуха для розвитку дитини: «знаходити знайомі предмети - просто так або змагатися, хто швидше; складати історії з персонажем - хто він, звідки й куди йде, кого зустрів, що робить; порівнювати зображення в книжці з реальним простором, який оточує дитину; закрити розворот після роздивляння та запропонувати малюкові назвати те, що там було зображено» [25].

І. Санковська у своїй авторській методиці використання віммельбуха пропонує свою «класифікацію:

- енциклопедичні - тематичні книжки з сюжетною картинкою. Можуть бути односторінковими, а можуть розвивати сюжет на наступних

сторінках. Велика кількість персонажів із конкретною інформацією щодо них на кожній сторінці;

- односторінкові - найчастіше тематичні книжки з односторінковим сюжетом. Велика кількість персонажів. Але персонаж «живе» на одній сторінці тут і зараз. Кожна сторінка присвячена своїй вузькій тематиці;
- класичні - тематичні книжки з великою кількістю сюжетних посторінкових ліній, безліччю героїв, кожен з яких зайнятий своєю справою зі сторінки на сторінку, можуть взаємодіяти з іншими персонажами. Найчастіше в цих книгах показано один день» [26].

Технологія І. Санковська, передбачає «поетапну роботу з книгою-віммельбухом:

- позначення мети та вибір відповідної книжки;
- моделювання ігрової ситуації. Вибір методів і прийомів роботи з книгою (використання розробленої або складання нової технологічної карти);
- засоби навчання (підбір додаткового матеріалу для включення в ігровий набір);
- визначення форми роботи з дитиною (дітьми);
- робота з книгою;
- рефлексія;
- моделювання іншої ситуації - у разі «негативної» рефлексії» [9].

Авторські прийоми роботи з віммельбухом: «картотека карток для пошуку предметів або героїв, створена самостійно для будь-якого віммельбуха. Такі завдання діти полюбують виконувати на час, наприклад, з використанням пісочного годинника [28].

Ускладнена форма цієї гри - картки з відсканованими героями книжки та картки зі схемами для складання речень із прийменниками про просторове положення предметів (персонажів). Потрібно відшукати предмет (персонаж) на картинці, і скласти речення, орієнтуючись на схему. Вийшов ігровий набір

для активізації в спонтанному мовленні використання «просторових» термінологій.

«Віконечка-шукалочки» (управління увагою) являють собою аркуш паперу за розміром розвороту сторінки з вирізаним у ньому віконечком. За допомогою такого віконечка можна сконцентрувати увагу дитини на конкретному персонажі або об'єкті на сторінці, з метою його розглядання, вивчення не відволікаючись. Щоб дитина розташувала віконечко правильно на сторінці та знайшла задуманий вами персонаж (предмет). На аркуш паперу з віконцем необхідно розмістити символ, значок або предметне зображення з ілюстрації.

Під час першої гри з дитиною, необхідно дати чітку інструкцію, що тільки в разі поєднання цих картинок (символів) із книжки та з листочка одна з одною, віконечко покаже правильно. А якщо накласти один на одного кілька «Віконечок-шукалочок» у порядку збільшення розміру віконечка, то можна пограти в гру «Вгадай-но», поступово піднімаючи по одному аркушу, збільшуючи площу зображення. Вгадувати можна персонаж, дію, пору року, місце, де відбувається та інше.

Виготовлені розмальовки за сторінками віммельбуха можна використовувати не тільки для розвитку моторики рук, а й для розвитку психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення).

Для стимуляції самостійного вивчення, використання книжок дітьми. Можна використовувати спеціальні закладки - широка гумка, з'єднана кільцем, з магнітом. Гумка-закладка одягається на сторінку книжки, а на магніт - символічна картинка. Наприклад, палітра з фарбами означає, що в куточку малювання з'явилися нові розмальовки з сюжетами або героями цієї книжки; Мікрофон, що пропонує дітям пограти на даній сторінці в гру «Журналісти». Одна дитина бере на себе роль журналіста, який ставить запитання, а друга дитина або кілька дітей обирають персонажа, від імені якого вони відповідатимуть на запитання журналіста. Буква зі схемою слова -

знайти на даній сторінці слова, що починаються, закінчуються на цю літеру, або буква має бути в середині слова, залежно від запропонованої схеми» [16].

Так, інноваційна педагогічна технологія віммельбух, має величезний потенціал для розвитку всіх компонентів мовлення, зв'язного монологічного мовлення та оповідного мовлення, зокрема.

В описі етапів роботи з віммельбухом залишає безліч можливостей його використання для корекції розвитку оповідного мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення, а також використання віммельбуха в будь-яких режимних моментах. Це дасть змогу не прив'язуватися до конкретного заняття, а проводити корекційну роботу протягом усього дня, в ігровій формі, ненав'язливо, підтримуючи інтерес і мотивацію дітей до заняття.

Висновки до першого розділу

Діти із тяжкими порушеннями мовлення мають комплексні проблеми в розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи, що суттєво впливає на формування розповідного мовлення. Основні труднощі проявляються у: недостатній виразності та чіткості мовлення, порушеннях звуко-складової структури, низькому рівні фонематичного сприйняття, значній обмеженості активного та пасивного словникового запасу, неточному розумінні та вживанні слів, труднощах програмування тексту та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, порушеннях граматичної будови мови. Їхнє зв'язне мовлення характеризується ситуативністю, надмірною деталізацією, порушенням зв'язку між реченнями, наявністю пауз і повторів. Діти відчують особливі складнощі при побудові самостійних розповідей, виділенні головної думки, переказі текстів.

Ефективним засобом корекційної роботи з розвитку розповідного мовлення у дітей з ТПМ може виступати віммельбух - особливий жанр книжок-картинок з детальними панорамними ілюстраціями та численними сюжетними лініями. Його використання сприяє комплексному розвитку мовленнєвих навичок: збагаченню активного та пасивного словника,

формуванню граматично правильного мовлення, розвитку зв'язного мовлення через складання розповідей за сюжетними лініями. Важливо, що робота з віммельбухом також позитивно впливає на розвиток психічних процесів - уваги, пам'яті, мислення, уяви, а також формує вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Суттєвими перевагами використання віммельбуха в корекційній роботі є:

- можливість його застосування в різних режимних моментах протягом дня, що забезпечує систематичність корекційної роботи;
- ігрова форма занять, яка підтримує високу мотивацію та інтерес дітей до навчання;
- різноманітність видів віммельбухів (енциклопедичні, односторінкові, класичні), що дозволяє підбирати матеріал відповідно до корекційних завдань;
- наявність різноманітних методичних прийомів роботи (картки для пошуку предметів, «віконечка-шукалочки», розмальовки, гра в журналістів, складання історій про персонажів тощо).

Методика роботи з віммельбухом передбачає чітку поетапність: від визначення мети та вибору відповідної книжки до рефлексії та моделювання нових ситуацій. Це дозволяє педагогу гнучко планувати корекційну роботу, враховуючи індивідуальні особливості та потреби дітей, їхній рівень мовленнєвого розвитку та динаміку просування.

Таким чином, віммельбух виступає перспективним засобом корекційної роботи з розвитку розповідного мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення, оскільки забезпечує комплексний вплив на всі компоненти мовленнєвої системи, створює високу мотивацію до навчання та дозволяє систематично здійснювати корекційний вплив у різних видах діяльності. Подальше вивчення та розробка методичних аспектів використання віммельбуха в логопедичній роботі є актуальним напрямком досліджень.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ РОЗПОВІДНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ ВІММЕЛЬБУХА

2.1 Виявлення рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення

Відповідно до поставлених у дослідженні цілей та завдань, нами була реалізована діагностична експериментальна процедура, спрямована на з'ясування показників сформованості навичок висловлювального мовлення у дошкільнят віком від 6 до 7 років, які мають тяжкі мовленнєві дефіцити.

Науково-практична робота здійснювалася на матеріально-технічній базі Комунального закладу дошкільної освіти (навчально-виховного комплексу) комбінованого режиму функціонування №263, розташованого у Криворізькій міській адміністративній одиниці. Учасниками експериментального дослідження були: десять дітей старшого дошкільного віку (6-7 років) з тяжкими мовленнєвими патологіями, які були розподілені на дві рівноцінні групи, два педагогічні працівники, а також десять законних опікунів дітей.

Показники та діагностичні завдання були підібрані відповідно до методики обстеження зв'язного мовлення В. Глухова, діагностична карта дослідження представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Діагностична карта виявлення рівня розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення

Компетентність, що оцінюється	Методичний інструмент діагностики
Здатність конструювати логічне й структурно завершене мовленнєве	Діагностичне завдання 1. Конструювання синтаксичних структур на основі окремих

висловлювання на рівні синтаксичної одиниці	комунікативних ситуацій (графічне представлення дійової послідовності)
Навичка творення синтаксичної структури з опертям на три ілюстративні матеріали	Діагностичне завдання 2. Конструювання синтаксичної одиниці з опорою на три графічні зображення
Компетентність щодо репродукції невеликого текстового матеріалу з простою внутрішньою структурою	Діагностичне завдання 3. Відтворення змісту художнього або навчального тексту
Вміння творити послідовний змістовно цілісний наратив на основі наочно представленого сюжетного матеріалу з окремими композиційними фазами	Діагностичне завдання 4. Творення розповідного висловлювання з опорою на окремо розташовані сюжетні зображення або єдину композицію
Здатність сконструювати послідовний та змістовно цілісний наратив, що ґрунтується на автобіографічному матеріалі та особистому досвіді учасника	Діагностичне завдання 5. Творення наративу з опорою на особисті спогади та автобіографічні епізоди

Детальний опис кожної методики представлено у додатку А. Результати кожного діагностичного завдання детальніше.

Діагностичне завдання 1. Складання речень за окремими ситуаційними картинками (картинки-дії). Мета: встановити здатність створювати відповідне завершене висловлювання на рівні речення.

Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Кількісні результати представлені на рис. 2.1. та у таблиці 2.2.

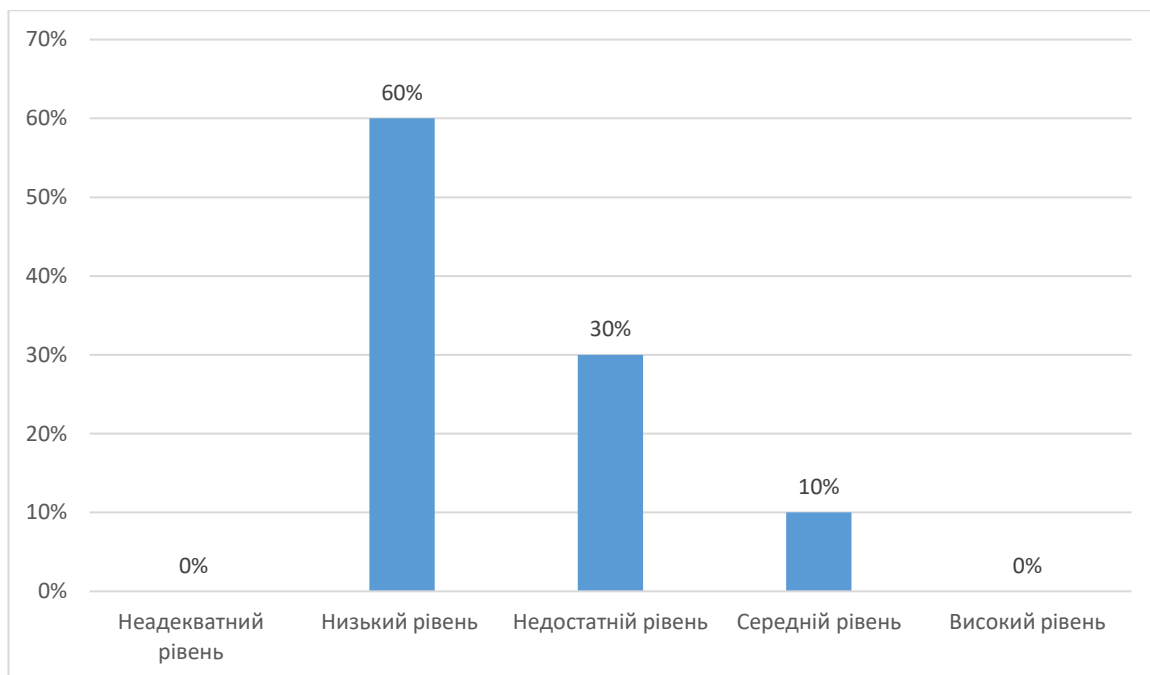

Рис. 2.1. Результати складання речень за окремими ситуаційними картинками (картинки-дії)

Як видно з таблиці, наведеної вище, в експериментальній групі високого рівня виявлено не було, середній рівень має 10% (1 дитина) - Микола Є., він будував адекватні, граматично правильні фрази без додаткових запитань, однак, дуже багато часу витрачав на підбір і пригадування потрібного слова. Недостатній рівень був виявлено у 30% (3 дітей): Дарина Г., Віра К., Ангеліна І. Дівчатка практично у всіх відповідях припускалися граматичних помилок, відсутнє узгодження слів у відмінку, роді та числі. Так, наприклад, Ангеліна І. відповідала: «Це він. Хлопчика. Він зловить рибу». Низький рівень мають 60% (6 дітей): Василина А., Микита В., Світлана Ж., Данило З., Сергій Т., Маргарита Я. Цим хлопцям завдання далось важко, були потрібні навідні запитання і допомога дорослого. Наприклад, Микита В. під час показу картинки «хлопчик ловить рибу» і запитання «Що він робить?», сказав: «Він грається?». Тоді йому поставили навідне запитання: «Що роблять із вудкою?». Микита В. відповів: «Ловлять рибу». Неадекватний рівень не було виявлено.

Так, можна зробити висновок, що діти не можуть скласти адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази.

Діагностичне завдання 2. Складання речення за трьома картинками.

Мета: встановити здатність створити речення за трьома зображеннями.

Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Кількісні результати представлені на рис. 2.2. та у таблиці 2.2.

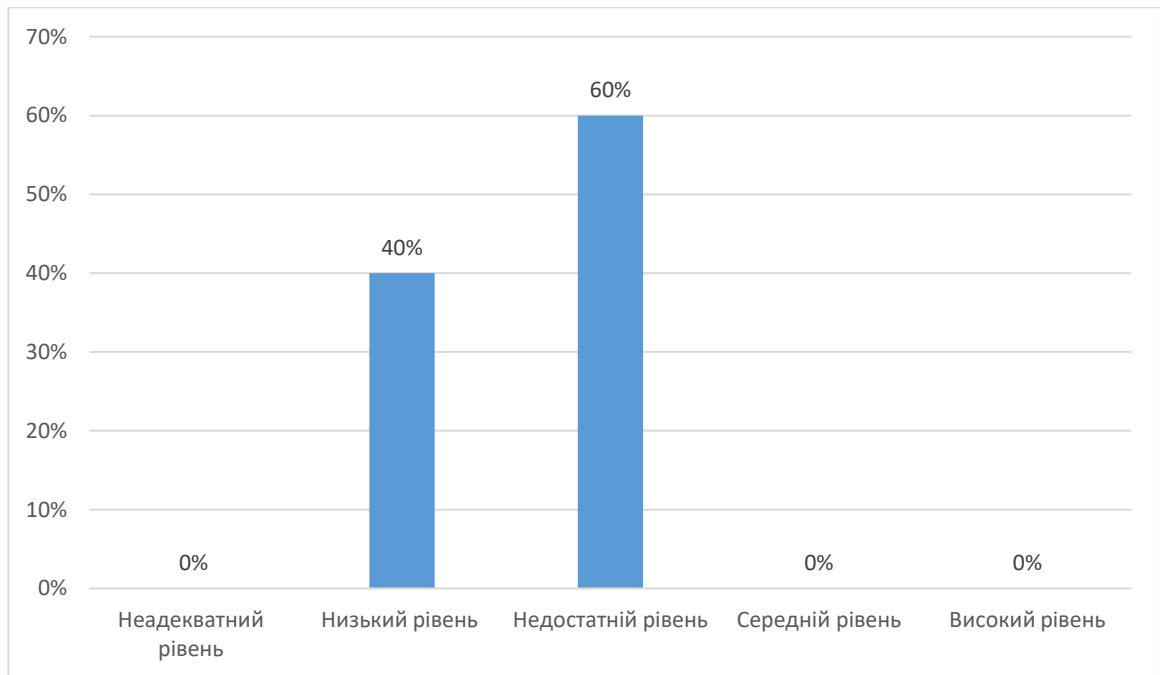

Рис. 2.2. Результати складання речення за трьома картинками

Як видно з рисунку та таблиці у респондентів високий і середній рівні виявлено не було. Недостатній рівень був виявлений у 40% (4 дітей): Дарина Г., Микола Є., Віра К., Ангеліна Щ. Діти не змогли самостійно скласти фразу, об'єднавши усі три картинки, їм була необхідна допомога. Після підказки дорослого Віра К., сказала: «Дівчинка взяла кошик і пішла в ліс». Низький рівень мають 60% (6 дітей): Василина А., Микита В., Світлана Ж., Данило З., Сергій Т., Маргарита Я. Навіть після допомоги дорослого вони так і не змогли скласти фразу з трьох картинок. Наприклад, Данило З. сказав: «Ну... не знаю. Як про них придумати? Дівчинка несе кошик... ні! Дівчинка йде в ліс. Кошик у лісі... Не знаю, як. Не можу». Неадекватний рівень не був виявлений

Діагностичне завдання 3. Переказ тексту. Мета: з'ясувати спроможність переказувати компактний за розміром і елементарний за композицією літературний матеріал.

Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Кількісні результати представлені на рис. 2.3. та у таблиці 2.2.

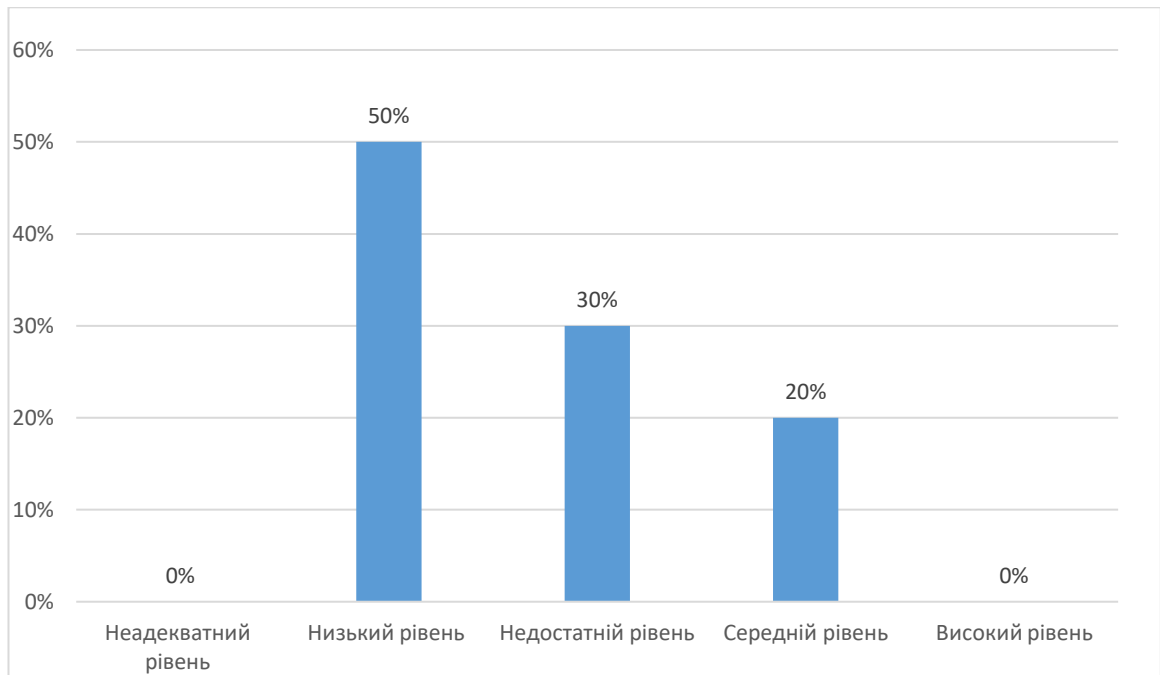

Рис. 2.3. Результати переказ тексту

Як видно з рисунку та таблиці у респондентів високий рівень виявлено не було. Середній рівень мають 20% (2 дітей): Микола Є., Віра К. Хлопці з невеликою допомогою у вигляді стимулювальних запитань змогли скласти переказ, дотримуючись структури та логічної послідовності, повністю передали зміст.

Недостатній рівень був виявлений у 30% (3 дітей): Дарина Г., Світлана Ж., Ангеліна Щ. Дівчатка склали переказ із неточностями, наприклад, Світлана Ж. склала переказ: «Мишка сказала: «Хто в теремочку живе?», а там нікого. Вона й залізла. Потім жаба прийшла. Мишка пустила в будиночок. І зайчика, і вовка. А ні, і лисичку, а потім вовка. А ведмідь розламав теремок. І вони побудували великий і новий».

Низький рівень мають 50% (5 дітей): Васирина А., Микита В., Данило З., Сергій Т., Маргарита Я. Хлопці тільки за допомогою навідних запитань змогли скласти переказ казки, вони чекали запитань і просто відповідали на них не поширеними реченнями. Неадекватний рівень не було виявлено.

Діагностичне завдання 4. Складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок. Мета: виявлення вміння складати зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту послідовних фрагментів-епізодів.

Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Кількісні результати представлені на рис. 2.4. та у таблиці 2.2.

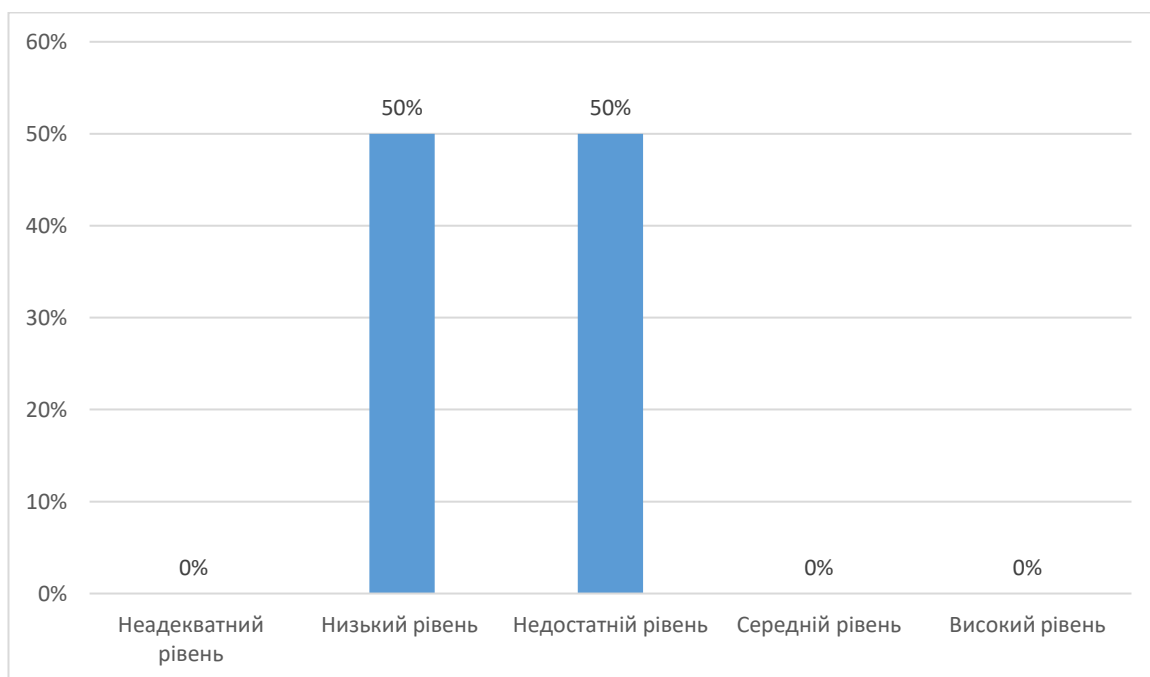

Рис. 2.4. Результати складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок

Як видно з рисунку та таблиці у респондентів високий і середній рівні виявлено не було. Недостатній рівень був виявлений у 50% (5 дітей): Дарина Г., Микола Є., Світлана Ж., Віра К., Ангеліна Щ. Хлопцям насилу вдалося скласти розповідь, без навідних запитань їхні розповіді були набором фраз, складених за картинками, не об'єднаних у загальний текст. Наприклад, розповідь Миколи Є.: «На годівницю нападав сніг. Хлопці почистили. Птахи прилетіли». Після навідних запитань «Чому хлопці вирішили почистити

годівницю? Хлопці тільки почистили годівницю?» він склав розповідь: «На годівницю нападав сніг. Хлопці вирішили її почистити, щоб птахи могли їсти. Поклали їм насіння. Птахи прилетіли їсти».

Низький рівень мають 50% (5 дітей): Васирина А., Микита В., Данило З., Сергій Т., Маргарита Я. Наприклад, Васирина А. склала розповідь: «Сніг нападав. Вони почистили. І насипали насіння. Вони прилетіли поїсти». Неадекватний рівень не було виявлено.

Діагностичне завдання 5. Складання оповідання на основі особистого досвіду. Мета: встановити персональний ступінь та специфіку оперування послідовним фразовим і монологічним мовленням при відтворенні власних життєвих вражень.

Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Дані, отримані під час проведення методики, фіксувалися в протоколі дослідження. Кількісні результати представлені на рис. 2.5. та у таблиці 2.2.

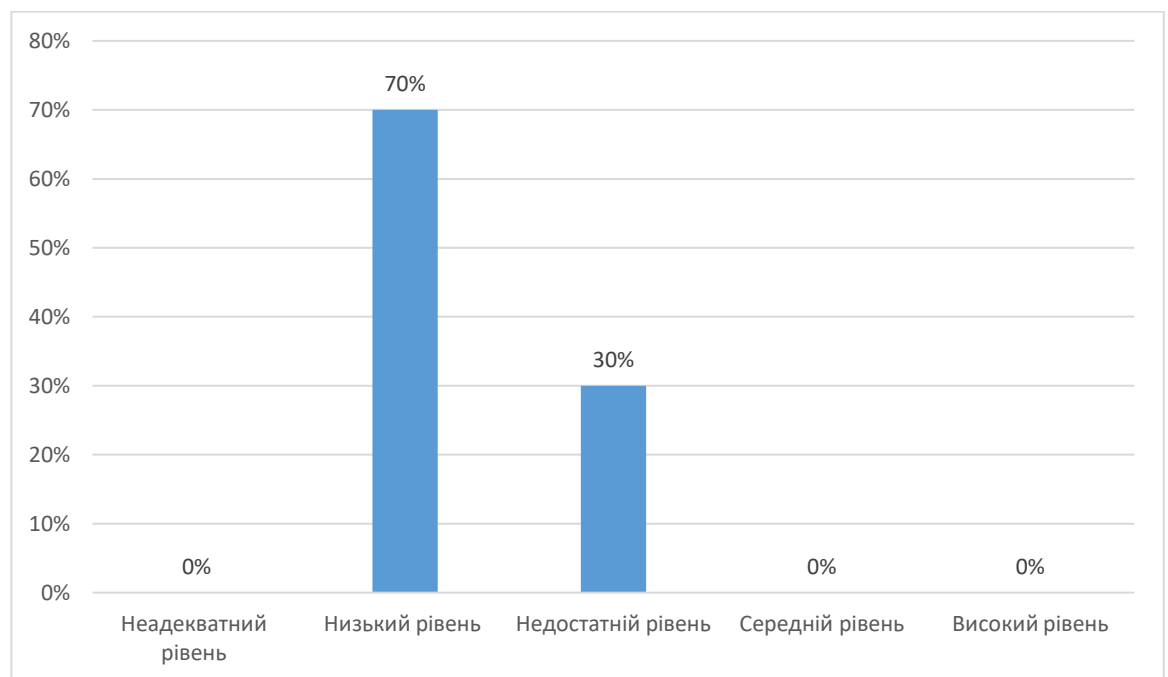

Рис. 2.5. Результати складання оповідання на основі особистого досвіду

Як видно з рисунку та таблиці у респондентів високий і середній рівні виявлено не було. Недостатній рівень був виявлений у 30% (3 дітей): Васирина

А., Микола Є., Маргарита Я. Наприклад, Маргарита Я. розповіла про похід до магазину з мамою: «Мама мені купує яблука, моркву. Я б хотіла взяти там ось такий ось йогурт із печеньками, ось. Там намальований ось такий ось ... ммм, якийсь бегемотик, і там намальовано ще ось такі печеньки і яблучка. Тобто яблучний йогурт, а туди треба кидати печеньки, а потім їсти».

Низький рівень мають 70% (7 дітей): Микита В., Дарина Г., Світлана Ж., Данило З., Віра К., Сергій Т., Ангеліна Щ. Неадекватний рівень не було виявлено.

Таблиця 2.2.

Результати діагностики констатувального етапу дослідження

№	Назва діагностики	Рівні				
		Неадекватний	Низький	Недостатній	Середній	Високий
1.	Складання речень за окремими ситуаційними картинками (картинки-дії)	0%	60%	30%	10%	0%
2.	Складання речення за трьома картинками	0%	60%	40%	0%	0%
3.	Переказ тексту	0%	50%	30%	20%	0%
4.	Складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок.	0%	50%	50%	0%	0%
5.	Складання оповідання на основі особистого досвіду	0%	70%	30%	0%	0%
Узагальнений показник		0%	58%	32%	6%	0%

У таблиці 2.3 представлено узагальнені результативні діагностичні дослідження рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із важкими

порушеннями мовлення. Діагностика проводилася за п'ятьма показниками, кожен з яких оцінювався за чотирибальною шкалою. Для визначення загального рівня розвитку відповідного мовлення було застосовано трирівневу шкалу оцінювання, де високий рівень відповідає 21 балу і вище, середній рівень (СУ) - від 14 до 20 балів; низький рівень (НУ) - від 8 до 13 балів; недостатній рівень (НДУ) - 7 балів і менше.

Таблиця 2.3.

**Результати діагностики рівня розвитку розповідного мовлення
дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення**

Ім'я респондента	Номер діагностики					Сума	Узагальнений рівень
	1	2	3	4	5		
Василіса А.	2	2	2	2	3	11	НУ
Микита Б.	2	2	2	2	2	10	НУ
Дарина Г.	3	3	3	3	2	14	СУ
Микола Є.	4	3	4	3	3	17	СУ
Світлана Г.	2	2	3	3	2	12	НУ
Данило З.	2	2	2	2	2	10	НУ
Віра К.	3	3	4	3	2	15	СУ
Сергій Т.	2	2	2	2	2	10	НУ
Ангеліна Ш.	3	3	3	3	2	14	СУ
Маргарита Ю.	2	2	2	2	3	11	НУ

Аналіз отриманих результатів процесу про вихід високого рівня розвитку розповідного мовлення серед досліджуваних дітей. Середній рівень виявлено у 40% респондентів (4 дитини), які демонструють здатність складати розповідь за допомогою педагога та навідних запитань, проте мають труднощі у доборі більшості слів. Низький рівень розвитку розповідного мовлення зафіксовано у 60% досліджуваних (6 дітей), для яких характерні суттєві

труднощі у складанні розповіді, порушення структури та логічної послідовності викладу, наявність численних граматичних помилок, зокрема в узгоджених слів за відмінком, родом та числом.

Емпіричні дані, акумульовані в табличній формі, переконливо засвідчують об'єктивну потребу конструювання та запровадження спеціалізованої педагогічної інтервенції, орієнтованої на становлення та удосконалення навичок висловлювального мовлення у дошкільнят досліджуваної популяції. Показники, отримані в результаті проведення психолого-педагогічної діагностики, можуть бути використані як інформаційна й методична основа для визначення тематичного наповнення та пріоритетних векторів спеціалізованої педагогічної роботи, враховуючи специфічні особливості та закономірності мовленнєвого становлення членів дослідної групи.

Таким чином, під час констатувального експерименту в експериментальній групі дітей високий рівень розвитку оповідного мовлення не виявлено, середній рівень оповідного мовлення мають 40% (4 дитини): Дарина Г., Микола Є., Віра К., Ангеліна Щ. Ці дітлахи можуть скласти розповідь після навідних запитань і за допомогою педагога, тривалий час добирають необхідні слова.

Низький рівень мають 60% (6 дітей): Васирина А., Микита В., Світлана Ж., Данило З., Сергій Т., Маргарита Я. Ці хлопці насилу справляються зі складанням розповіді, не дотримуються структури, логічної послідовності розповіді, припускаються багатьох помилок у граматичному ладі, не узгоджують слова в відмінку, роді, числі.

Таким чином, можна зробити висновок, що дітям необхідна спеціальна, цілеспрямована корекційна допомога в розвитку оповідного мовлення.

2.2. Зміст та організація роботи з розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення засобом віммельбуха

Зважаючи на мету дослідження та висунуту гіпотезу, ми визначили мету формувального експерименту - розробити й апробувати зміст та організацію роботи з розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ за допомогою віммельбуха.

Корекційна робота складалася з трьох етапів: підготовчий, розвивальний, закріплювальний.

Зміст роботи був спрямований на залучення всіх учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків до корекційної роботи з розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ.

Розглянемо кожен етап формувального експерименту з урахуванням спрямованості на учасників освітнього процесу.

Підготовчий етап у роботі з дітьми був спрямований на збагачення словникового запасу, розвиток граматичної будови мовлення; у роботі з батьками - збагачення педагогічних знань щодо розвитку оповідного мовлення дітей за допомогою віммельбуха; у роботі з педагогами - актуалізація педагогічних знань про можливості віммельбуха.

На етапі розвитку були реалізовані такі завдання: з дітьми - формування навичок творення повноцінних фразових висловлювань, навчання конструювання речень на основі трьох ілюстрацій, тренування в репродукуванні нетривалих текстів з простою побудовою, вироблення вмінь будувати послідовний наратив, спираючись на серію сюжетних картин-епізодів; з батьками - розширення їхнього арсеналу методів для стимулювання розповідного мовлення дітей із залученням віммельбухів; з педагогічним персоналом - поповнення фахових знань про способи та методики застосування віммельбухів у навчально-розвивальній діяльності.

Закріплювальний етап у роботі з дітьми був спрямований на закріплення навички складання розповіді за ланцюжком, закріплення навички володіння

зв'язним монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень; у роботі з батьками - розроблення буклетів із рекомендаціями з організації регулярних ігор із віммельбухом; у роботі з педагогами - узагальнення та впровадження досвіду використання віммельбуху як засобу розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ.

Відповідно до другого положення гіпотези ми розробили картотеку мовленнєвих ігор за матеріалами тематичних віммельбухів, спрямованих на розвиток показників оповідного мовлення. Визначаючи тематичний зміст віммельбухів і складаючи ігри, ми керувалися Корекційна робота з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (2016 р., автор Л. Трофименко) та Крок за кроком: програма з корекційно-розвиткової роботи для дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення (заїкання) (2021 р., автори І. Деуля, Л. Ткаченко, І. Шаповалова). Картотека мовленнєвих ігор за матеріалами тематичних віммельбухів представлена в таблиці 8, віммельбухи, які ми використовували, наведені в Додатку А (малюнки А.1-А.14).

Таблиця 2.4.

Картотека мовленнєвих ігор з використанням віммельбухів

Етап	Мета	Назва гри
Підготовчий	Збагачення словникового запасу	«Хто більше?»
	Розвиток навички виокремлювати й описувати суттєві ознаки предметів	«Знайди за описом»
	Розвиток навички узгодження слів	«Чия? Чия? Чиї?» «Скільки?» «Є/ні»
Розвивальний	Розвиток уміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази	«Хто що робить?»

	Розвиток уміння скласти речення за трьома картинками	«Об'єднай картинки»
	Розвиток уміння відтворювати невеликий за обсягом і простий за структурою літературний текст	«Подивись і розкажи»
	Розвиток уміння складати зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту послідовних фрагментів- епізодів	«Казкарі»
Закріплювальний	Закріплення навички складання розповіді за ланцюжком	«Колективна казка»
	Закріплення навички володіння зв'язним монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень	«Історія з життя»

Розглянемо кожен етап формувального експерименту більш детально.

Для початку корекційної роботи з розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ необхідно було організувати розвивальне предметно-просторове середовище та підготувати всіх дорослих, які реалізують освітній процес, до планомірної, цілеспрямованої, систематичної корекційної роботи.

Так, на підготовчому етапі до книжкового куточка було внесено книжки-віммельбухи, картки-віммельбухи. З педагогами був проведений круглий стіл «Віммельбух і з чим його їдять», на якому ми обговорили: поняття віммельбух; потенціал віммельбуха в розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років з ТПМ; можливі ігри із застосуванням віммельбуха, які можна використовувати для розвитку оповідного мовлення.

З батьками було організовано онлайн-збори «Книжки-шукалки без слів розвивають мовлення?», на якому ми познайомили батьків із книжками-віммельбухами; збагатили уявлення батьків щодо потенціалу віммельбуха в розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ; познайомили з іграми із застосуванням віммельбуха, які можна використовувати в домашніх умовах. На підготовчому етапі в корекційній роботі з дітьми ми провели бесіду-

знайомство з віммельбухом, продемонстрували книжку-віммельбух «Рік у лісі» Е. Дюбак, розглянули з дітьми розворот «Квітень» (Додаток Б, малюнок Б.1), розповіли, як «читати» таку книжку. Організували гру-змагання «Хто більше?», метою якої є збагачення словникового запасу дітей. Так, діти були поділені на дві команди, яким потрібно було якомога більше знайти «слів-предметів» за три хвилини. По закінченню часу кожна команда по черзі називала по «слову-предмету», отримуючи маленькі картинки із зображенням цього предмета, і так доти, доки в команди-суперника не залишиться варіантів. Команда-переможець отримувала жетон, і гра продовжувалася, але тепер потрібно було знайти слова-дії, наступним для пошуку потрібно було знайти «слово-предмет» і його ознаку (рахуються ознаки). Так, у підсумку було оголошено команду-переможця, кожному гравцеві цієї команди видавали значки «Знавець дня», які діти могли з гордістю носити весь день. Під час гри було помічено, що Данилу З. і Микиті В. важко знаходити слова, вони не розрізняють «слова-предмети» і «слова-ознаки», тому з ними було організовано додаткову індивідуальну роботу, змагалися вони один з одним. Цю гру (фронтальну та індивідуальну) проводили щодня впродовж усього підготовчого етапу формувального експерименту, при цьому використовували різні віммельбухи: «Літо», «Пляж», «Транспорт», «Травень», «На фермі» (Додаток Б, малюнки Б.2-Б.6).

Наступною грою підготовчого етапу формувального експерименту була гра на розвиток навички виокремлювати й описувати суттєві ознаки предметів «Знайди за описом». Усім, хто грає, індивідуально видавали однаковий віммельбух, ведучому (починає дорослий) на додаток видавали картку із зображенням предмета або персонажа цього віммельбуха. Завдання ведучого - описати те, що зображено на додатковій картці, не називаючи самого предмета, а описуючи його ознаки і дії по одному, після кожної ознаки або дії робиться невелика пауза, щоб діти, якщо здогадалися, могли підняти руку і назвати предмет. Тому, хто вгадав, дається фішка, і він стає ведучим. Перемагає той, хто набере більше фішок. Уперше гра «Знайди за описом» була

проведена під час безперервної освітньої діяльності з розвитку мовлення «Космічні пригоди».

У процесі гри з'ясувалося, що Васирина А. і Маргарита Я. дуже погано виокремлюють суттєві ознаки, знаходять незначні ознаки, не можуть скласти словосполучення у форматі іменник і прикметник, а також іменник і дієслово. Тому з ними було організовано індивідуальну роботу за різними тематичними віммельбухами двічі на тиждень. Для забезпечення самостійної гри дітей дана гра вносилася в куточок настільних ігор, по одній на тиждень, щоб зберегти інтерес дітей і мотивацію до гри.

Наступними на підготовчому етапі формувального експерименту були ігри на розвиток навички узгодження слів: «Чия? Чия? Чиї?», «Скільки?», «Є/ні» (Додаток Б, малюнки Б.8-А.10). Вони проводилися у спільній діяльності з дорослим, включалися в безперервну освітню діяльність із розвитку мовлення. Для цих ігор картки-віммельбухи виготовлені самостійно. Ці ігри проводилися фронтально один раз на тиждень протягом усього підготовчого етапу формувального експерименту.

Таким чином, на підготовчому етапі формувального експерименту було підготовлено базу для подальшого розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ.

Перейдемо до докладного опису змісту розвивального етапу формувального експерименту.

На розвивальному етапі формувального експерименту в роботі з батьками було проведено консультації за запитом, запропоновано тематичні віммельбухи в куточку для батьків.

На консультацію звернулися батьки Світлани Ж. із запитом про можливість грати у віммельбух дитині самостійно. Батькам було роз'яснено, що віммельбух для розвитку оповідного мовлення дуже важливий, адже можна вигадувати історії про персонажів, про те, що з ними відбувається, відбувалося та відбуватиметься, але цінності історія набуває в тому разі, коли є вдячні слухачі, а інакше втрачається мотивація та інтерес до їх складання.

Тому важливо не втратити цей інтерес і знайти час для того, щоб послухати історії, які складає дитина.

Добірка тематичних віммельбухів являє собою коробочку з вкладеними в неї конвертами за кількістю дітей. У вміст конверта входить: віммельбух (використовуваний на цьому тижні в групі), картки з фрагментами віммельбуха, список можливих ігор з докладним описом особливостей проведення.

На розвивальному етапі формувального експерименту в роботі з педагогами було організовано круглий стіл, на якому обговорювали можливість включення ігор і вправ із віммельбухами в заплановану безперервну освітню діяльність, режимні моменти, спільну та самостійну діяльність дітей.

У роботі з дітьми на розвивальному етапі формувального експерименту були проведені різноманітні ігри з віммельбухами на розвиток оповідного мовлення. Однією з таких ігор була гра «Хто що робить?», спрямована на розвиток уміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази.

Під час проведення гри особлива увага приділялася складанню фрази повної і розгорнутої. Віммельбух обирався з урахуванням теми тижня. Гра проводилася двічі на тиждень за кожною темою протягом розвивального етапу формувального експерименту.

Наступною проведеною нами та включеною в освітній процес грою розвивального етапу формувального експерименту стала гра

«Об'єднай картинки» на розвиток уміння скласти речення за трьома картинками. Суть гри полягає в тому, що дітям демонструють віммельбух цілком, розкладаються три картки з фрагментами цього віммельбуха, пов'язані тематично, картинкою вниз. Хлопці по черзі пробують об'єднати ці предмети в одне речення або фразу. Перший відповідає той, хто першим підняв руку після того, як викладено три картки. Якщо дитина не може виконати завдання, хід переходить до наступного гравця. За кожне виконання завдання гравець отримує фішку. Перемагає той, у кого більше фішок. Цю гру проводили з

дітьми двічі на тиждень протягом усього розвивального етапу формувального експерименту. Під час першого проведення гри було виявлено, що Світлані Ж. і Сергію Т. було найважче виконати завдання, вони дуже рідко піднімали руку, а коли піднімали, не могли об'єднати картинки у фразу.

Наприклад, Сергій Т. під час об'єднання картинок «дівчатка», «кораблик», «озеро» з віммельбуха «Літо» сказав: «Дівчатка біля кораблика в озері». Світлана Ж. при об'єднанні картинок «музикант», «труба», «собака» з віммельбуха «Літо» сказала: «Музикант грає музику на собаці». Тому з ними була проведена додатково індивідуально гра «Об'єднай картинки» один раз на тиждень, із застосуванням наочності у вигляді схем речень.

Наступною проведеною нами грою була гра «Подивись і розкажи», спрямована на розвиток уміння відтворювати невеликий за обсягом і простий за структурою літературний текст. Цю гру проводили після попереднього прочитання казок «Казка про царя Салтана», «Гуси-Лебеді», «Червона шапочка», «Три ведмеді», «Сестричка Оленка та братик Іваночок» один раз на тиждень упродовж усього розвивального етапу формувального експерименту. Спочатку використовували найпростіші та найзнайоміші казки з подальшим ускладненням до уривків із «Казки про царя Салтана». Дітям було складно дотримуватися структури переказу, тому ми використали наочний прийом зі складання плану переказу з карток із фрагментами віммельбуха.

Ще одна гра на розвивальному етапі формувального експерименту була «Казкарі», її мета - розвиток уміння складати зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту послідовних фрагментів-епізодів. Для цієї гри нами були використані розвороти віммельбуха з книги Е. Дзюбак «Рік у лісі». Кожній дитині давали завдання скласти історію з життя однієї будь-якої тварини протягом року. Для цього порівнювалися розвороти різних пір року. Так, Віра К. вирішила скласти розповідь про ведмедя: «Взимку ведмідь спить у своєму будинку. Навесні прокидається і йде по їжу. Влітку їсть ягоди, рятується від комах. Восени готується до сплячки». Спочатку в дітей виходили доволі мізерні розповіді, тому ми запропонували дітям вислухати розповідь

товариша та допомогти йому дорозгадати історію, додавши в неї слова-ознаки, слова-дії, цікаву пригоду. Прийом виявився ефективним, оскільки допомагати люблять усі, а якщо пропонувати не для своєї розповіді - не так страшно, що ідею не приймуть. Хлопці втягнулися у вигадкування, і з кожним разом у них почали виходити довші, поширеніші та цікавіші розповіді. Цю гру проводили двічі на тиждень протягом усього розвивального етапу формувального експерименту. Також були проведені індивідуальні заняття з кожною дитиною один раз на тиждень.

Таким чином, розвивальний етап формувального експерименту було закінчено. Залишилося закріпити отримані вміння на закріплювальному етапі. Перейдемо до його більш детального розгляду.

На закріплюючому етапі в роботі з батьками був проведений майстер-клас зі створення віммельбуха в техніці декупаж. Також ми попросили батьків вдома спільно з дітьми виготовити свій віммельбух «Літо» за мотивами історій із життя.

У роботі з педагогами на даному етапі був проведений майстер-клас зі створення віммельбуха в різних техніках. На майстер-класі нами були показані прийоми створення власного віммельбуха як у якості матеріалу до заняття, так і в колективній продуктивній детальності з дітьми. Розглянуто варіанти: створення віммельбуха в техніці декупаж, створення віммельбуха із застосуванням Adobe Photoshop 2020, створення об'ємного віммельбуха.

На цьому етапі формувального експерименту в роботі з дітьми було виокремлено два напрямки: закріплення навички складання розповіді за ланцюжком, закріплення навички володіння зв'язним монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень. З метою реалізації першого напрямку була організована гра «Колективна казка». Для організації цієї гри нами був підібраний казковий віммельбух «Місто чарівників» (Додаток А, малюнок А.14). Спочатку картинку розглянули й обговорили, виділили героїв і цікаві деталі. Хлопцям було запропоновано скласти казку про

це дивовижне місто чарівників, нами був придуманий початок: «В одному далекому-далекому місті, жили одні чарівники.

Вони весь час щось чаклували і придумували різні розваги. І ось одного разу...» Далі хлопцям пропонувалося вибрати собі одного персонажа і подумати, як про нього розповісти: придумати ім'я, описати його зовнішній вигляд, характер, що він робить. Микола Є. продовжив: «Чарівниця Аня, вона була одягнена в чорний одяг і капелюх, а ще в неї був фіолетовий плащ». Далі хлопчиків знадобилася допомога у вигляді запитань: «А яка вона була? Що вона робила?». Микола Є.: «Вона була дуже добра і весела. Вирішила навчити kota літати. Махнула паличкою і кіт злетів». Після було поставлено запитання: «І що сталося далі?». Микола Є.: «Кіт злетів лапами вгору. Він ніяк не міг спуститися. Так і літав». Тоді Дарина Г. запитала: «І що? Ніхто йому не допоміг?». Микола Є.: «Довелося чекати, коли закінчиться час заклинання...». Далі запропонували свої історії Дарина Г., і Віра К. Хлопцям дуже сподобалося, вони із задоволенням вигадували свої міні-історії, поєднуючи їх в одну казку. Цю гру проводили фронтально тричі на тиждень протягом закріплювального етапу формувального експерименту.

Також для закріплення навички володіння зв'язним монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень було проведено гру «Історія з життя». Діти принесли виготовлені вдома з батьками віммельбухи «Літо». Кожна дитина розповідала свою історію за своїм власним віммельбухом про її ідеальне літо. Цю гру проводили щодня, на день слухали розповідь однієї дитини.

Таким чином, було завершено формувальний експеримент, який включав роботу з усіма учасниками освітнього процесу. Хочеться відзначити батьків дітей, вони були дуже включені в роботу, приходили на збори, консультації, виконували завдання. Педагогам сподобалися прийоми роботи з віммельбухами, вони включили їх в освітню діяльність. Діти із задоволенням у самостійній діяльності зверталися до віммельбухів, які ми внесли в

розвивальне предметно-просторове середовище в процесі формувального експерименту.

Так, нами відмічено, що розповідне мовлення дітей значно покращилося, проте необхідно було провести контрольний зріз для підтвердження наших спостережень, який описано в наступному параграфі.

2.3. Динаміка рівнів розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення

З визначенням динаміки розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ нами був проведений контрольний експеримент за тими ж діагностичними завданнями, що й констатувальний. Розглянемо результат контрольного експерименту більш детально.

Діагностичне завдання 1. Складання речень за окремими ситуативними картинками (картинки-дії). «Мета: виявити вміння скласти адекватне завершення висловлювання на рівні фрази» [19, с. 116]. Дані, отримані під час проведення методики, фіксуються в протоколі дослідження. Динаміка результатів представлена на рис. 2.6. та в таблиці 2.6.

Як видно з рисунку та таблиці в експериментальній групі високий рівень діагностованого показника оповідного мовлення виявлено не було. Середній рівень мають 20% (2 дитини): Микола Є., Дарина Г. виявлений недостатній рівень було збільшено на 80% (8 дітей): Васи́лиса А., Микита В., Світлана Ж., Даніїл З., Віра К., Ангеліна Щ., Маргарита Я. Низький та неадекватний рівні не були виявлені. Так, динаміка склала 70%. У 7 дітей рівень підвищився: у 6 дітей – з низького рівня до недостатнього, у 1 дитини – з недостатнього до середнього.

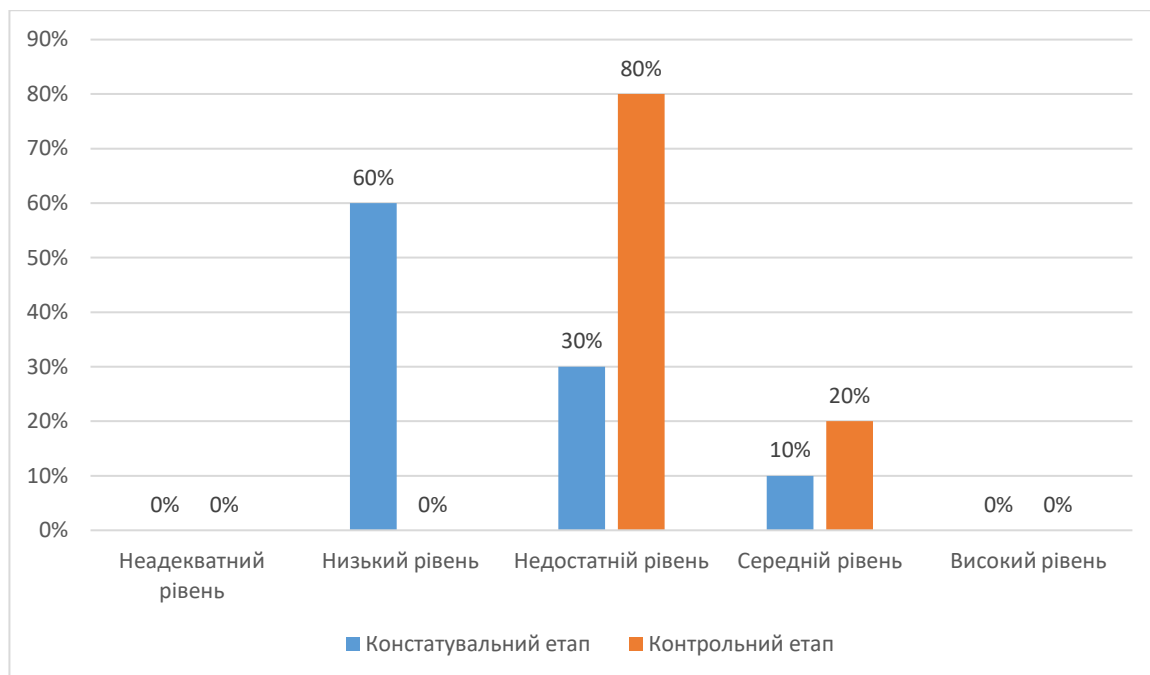

Рис. 2.6. Динаміка результатів діагностичного завдання 1

Діагностичне завдання 2. Складання речення за трьома картинками. «Мета: виявити вміння скласти речення за трьома картинками» [19, с. 118]. Дані, отримані під час проведення методики, фіксуються в протоколі дослідження. Як видно з рис. 2.7. та таблиці 2.6., представленої нижче, в експериментальній групі виявленого високого рівня не було. Середній виявлений у 20% (2 дітей): Дарина Г., Микола Є. Варто зазначити, що Дарина Г. дуже добре справлялася із завданнями, встановлювала логіко-сміслові відношення між предметами

Виявлено недостатній рівень було збільшено на 60% (6 дітей): Василіса А., Микита В., Світлана Ж., Віра К., Ангеліна Щ., Маргарита Я. Низький рівень має 20% (2 дітей): Даниїл З., Сергій Т. Таким чином, динаміка за діагностичним завданням 2 склала 60%. У 6 дітей рівень підвищився: у 2 дітей – з недостатнього до середнього, у 4 дітей – з низького до недостатнього.

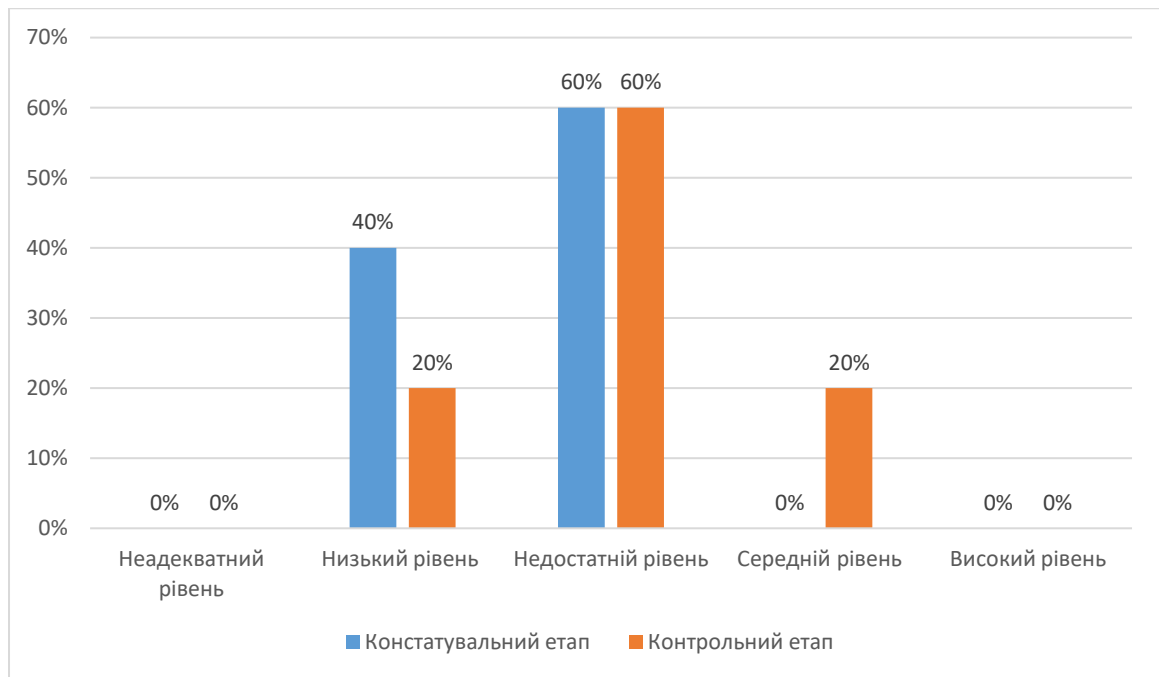

Рис. 2.7. Динаміка результатів діагностичного завдання 2

Діагностичне завдання 3. Переказ тексту «Мета: виявити вміння відтворювати невеликий за обсягом і простий за структурою літературний текст» [19, с. 119]. Дані, отримані під час проведення методики, фіксуються в протоколі дослідження. Динаміка результатів представлена на рис. 2.8. в таблиці 2.6.

Як видно з рисунку та таблиці в експериментальній групі високий рівень виявлено не було. Середній рівень мають 20% (2 дітей): Микола Є., Віра К. Виявлено недостатній рівень було виявлено у 80% (8 дітей): Василиса А., Микита В., Дарина Г., Світлана Ж., Даніїл З., Сергій Т., Ангеліна Щ., Маргарита Я. Низький та неадекватний рівні не були виявлені. Динаміка склала 50%. У 5 дітей рівень підвищився з низького до недостатнього.

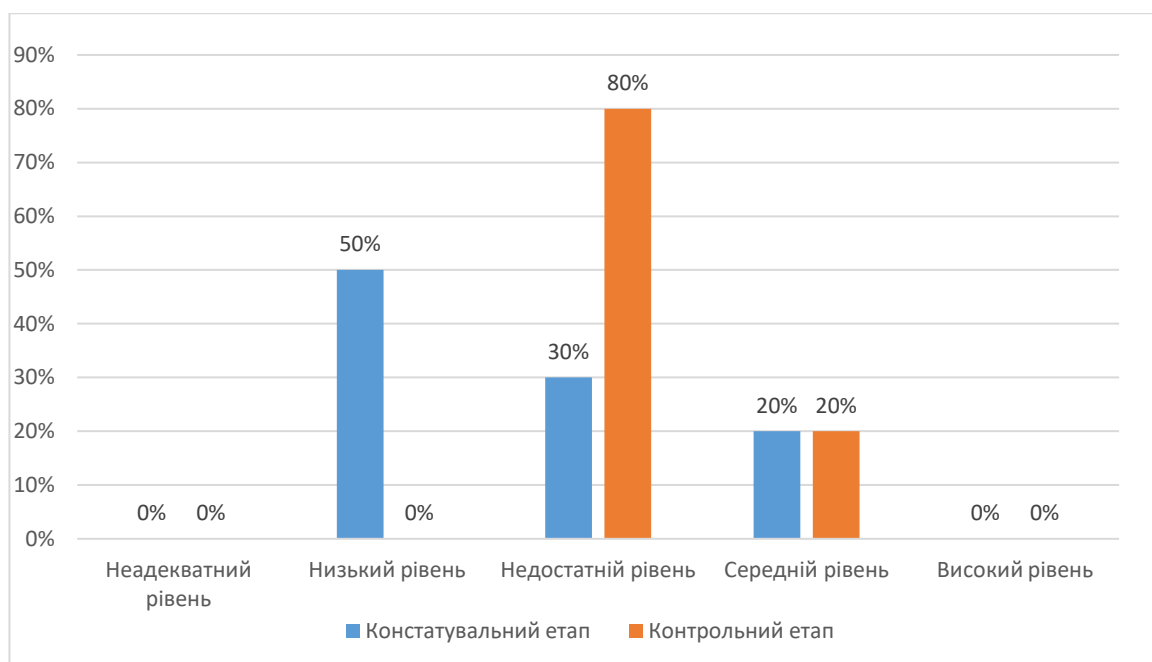

Рис. 2.8. Динаміка результатів діагностичного завдання 3

Діагностичне завдання 4. Складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок. «Мета: виявлення вміння скласти зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту після наступних фрагментів-епізодів» [19, с. 120]. Дані, отримані під час проведення методики, фіксуються в протоколі дослідження.

Як видно з рисунку 2.9. та таблиці 2.6., в експериментальній групі високий рівень виявлено не було. Середній рівень має 1 дитину (10%) – Микола Є. Виявлено недостатній рівень було виявлено у 90% (9 дітей): Василиса А., Микита В., Дарина Г., Світлана Ж., Даніїл З., Віра К., Сергій Т., Ангеліна Щ., Маргарита Я. Низький та неадекватний рівні не були виявлені. Так, динаміка склала 60%. У 6 дітей рівень підвищився: у 1 дитини – з недостатнього до середнього, у 5 дітей – з низького до недостатнього.

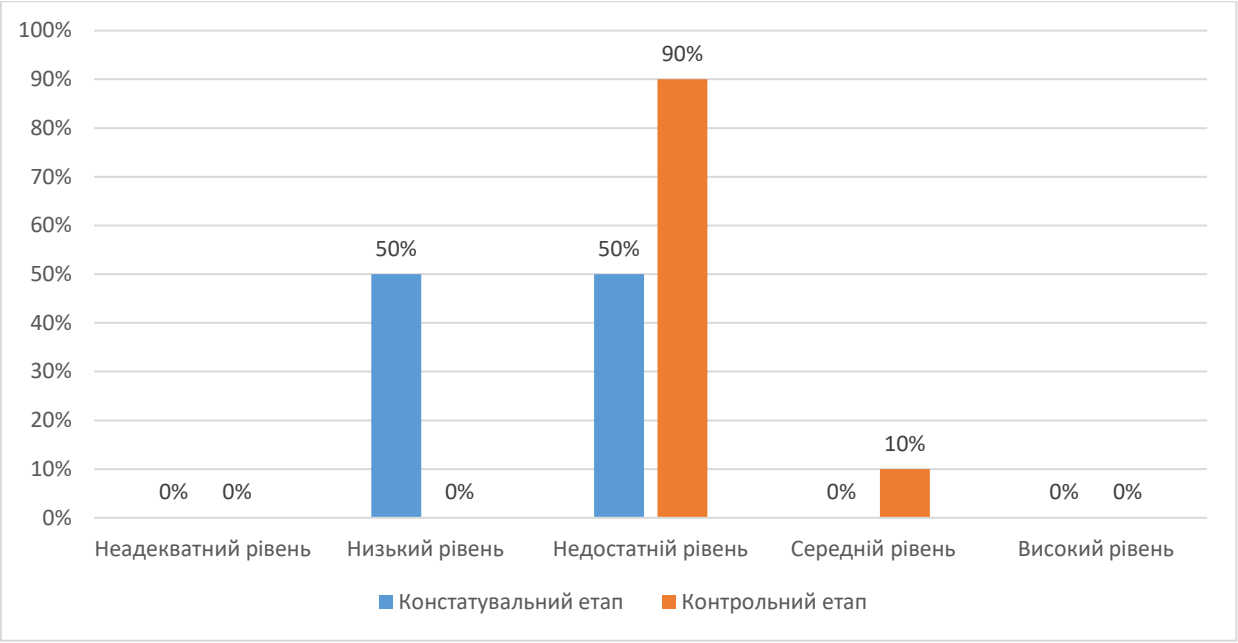

Рис. 2.9. Динаміка результатів діагностичного завдання 4

Діагностичне завдання 5. Конструювання наративу на матеріалі автобіографічних спогадів. «Мета: з'ясувати, наскільки успішно кожна дитина оволоділа навичками когерентного висловлювання на рівні фрази та розгорнутого монологу, та яким чином вона передає власні емоційні та сенсорні враження з прожитого досвіду» [19, с.122]. Дані, отримані під час проведення методики, фіксуються в протоколі дослідження. Динаміка результатів представлена на рис. 2.10 в таблиці 2.6.

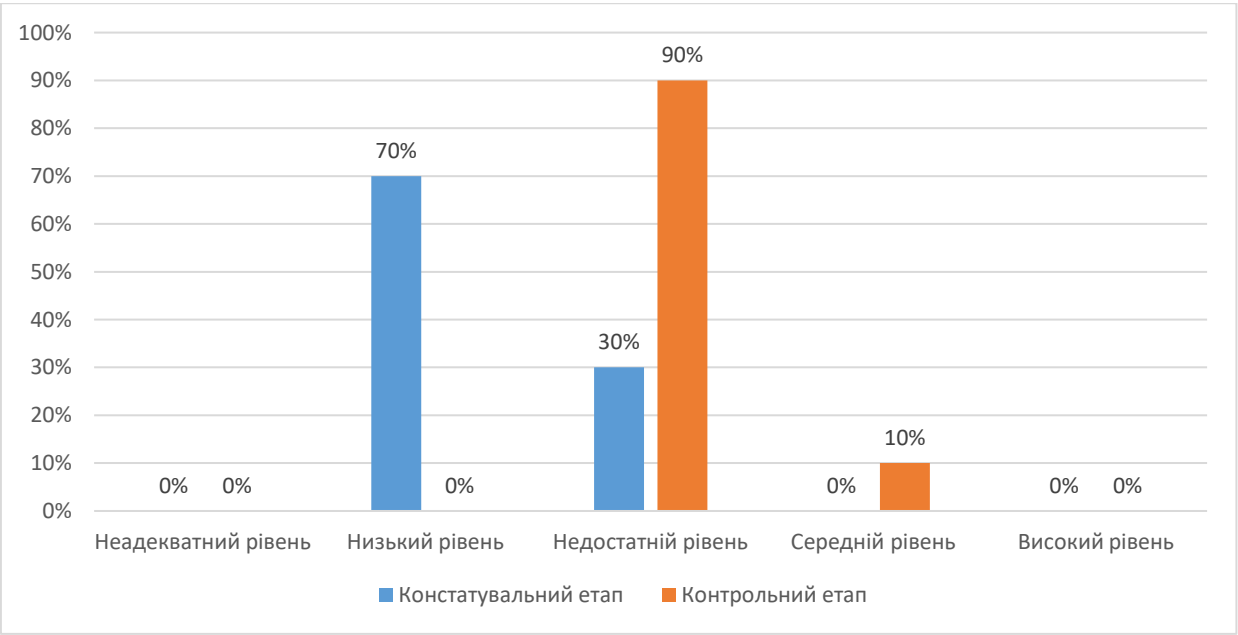

Рис. 2.10. Динаміка результатів діагностичного завдання 5

Динаміка склала 80%. У 8 дітей рівень підвищився: у 1 дитини – з недостатнього до середнього, у 7 дітей – з низького до недостатнього. В окремій контрольній групі була незначна динаміка – 20%: у 2 дітей рівень змінився з низького до недостатнього.

З визначенням загальної динаміки рівня розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ дані за всіма завданнями контрольного експерименту внесені до зведеної таблиці. Порівняння з даними констатуючого експерименту представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Узагальнені результати динаміки результатів експерименту

Назва діагностики	Рівні									
	Неадекватний		Низький		Недостатній		Середній		Високий	
	КЕ	КонЕ	КЕ	КонЕ	КЕ	КонЕ	КЕ	КонЕ	КЕ	КонЕ
Складання речень за окремими ситуаційними картинками (картинки-дії)	0%	0%	60%	0%	30%	80%	10%	20%	0%	0%
Складання речення за трьома картинками	0%	0%	60%	20%	40%	60%	0%	20%	0%	0%
Переказ тексту	0%	0%	50%	0%	30%	80%	20%	20%	0%	0%
Складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок.	0%	0%	50%	0%	50%	90%	0%	10%	0%	0%
Складання оповідання на основі особистого досвіду	0%	0%	70%	0%	30%	90%	0%	10%	0%	0%

Під час контрольного експерименту в експериментальній групі нами було виявлено динаміку розвитку оповідного мовлення оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ (таблиця 2.6.): у 60% (6 дітей) у результаті корекційно-логопедичної роботи рівень розвитку оповідного мовлення змінився з низького на середній.

Таблиця 2.6.

Порівняльні результати діагностики рівня розвитку розповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення

Ім'я респондента	Констатувальний етап							Контрольний етап						
	Номер діагностики					Сума	Узагальнений рівень	Номер діагностики					Сума	Узагальнений рівень
	1	2	3	4	5			1	2	3	4	5		
Василіса А.	2	2	2	2	3	11	НУ	3	3	3	3	3	15	СУ
Микита Б.	2	2	2	2	2	10	НУ	3	3	3	3	3	15	СУ
Дарина Г.	3	3	3	3	2	14	СУ	4	4	3	3	3	17	СУ
Микола Є.	4	3	4	3	3	17	СУ	4	4	4	4	4	20	СУ
Світлана Г.	2	2	3	3	2	12	НУ	3	3	3	3	3	15	СУ
Данило З.	2	2	2	2	2	10	НУ	3	2	3	3	3	14	СУ
Віра К.	3	3	4	3	2	15	СУ	3	3	4	3	3	16	СУ
Сергій Т.	2	2	2	2	2	10	НУ	3	2	3	3	3	14	СУ
Ангеліна ІІІ.	3	3	3	3	2	14	СУ	3	3	3	3	3	15	СУ
Маргарита Ю.	2	2	2	2	3	11	НУ	3	3	3	3	3	15	СУ

Вищевикладене дозволяє нам зробити висновок, що віммельбух є ефективним засобом розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із ТПМ.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було представлено повний цикл експериментального дослідження, спрямованого на вивчення та розвиток розповідного мовлення дітей 6–7 років із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) шляхом використання віммельбуха як спеціалізованого корекційного засобу.

На констатувальному етапі діагностичними методиками було виявлено, що більшість дітей мають низький або недостатній рівень розвитку розповідного мовлення. Зокрема, 60% дітей демонстрували труднощі у формулюванні зв'язних висловлювань, не дотримувалися логіко-сміслової послідовності, мали обмежений словниковий запас і порушення граматичної будови мовлення. У решти 40% дітей спостерігалася часткова сформованість відповідних умінь, однак процес мовлення залишався повільним і не завжди самостійним, потребуючи стимулювальних запитань і підтримки дорослого.

У формувальному етапі дослідження було реалізовано комплексну корекційну програму, що охоплювала три етапи: підготовчий, розвивальний і закріплювальний. Особливістю цієї програми стала активна участь усіх учасників освітнього процесу: педагогів, батьків і дітей. Було розроблено картотеку мовленнєвих ігор із віммельбухами, що включала завдання на збагачення словникового запасу, формування граматично правильних конструкцій, розвиток умінь переказу та складання розповіді на основі ілюстративного матеріалу та власного досвіду. Зміст роботи відповідав мовленнєвим труднощам, виявленим у ході первинної діагностики.

Контрольний етап експерименту продемонстрував якісну позитивну динаміку. У 100% дітей зафіксовано підвищення рівня сформованості розповідного мовлення. Зокрема, 60% дітей, які на початку дослідження мали низький рівень, досягли середнього або недостатнього рівня, ще 40% продемонстрували покращення результатів у межах середнього рівня. У дітей суттєво покращилася зв'язність і структурованість висловлювань, зменшилася

кількість граматичних помилок, зросла лексична наповненість мовлення, з'явилася ініціативність у створенні власних розповідей.

Таким чином, результати дослідження підтверджують ефективність використання віммельбуха як засобу стимулювання мовленнєвої активності та розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ТПМ. Залучення візуального, сюжетного та ігрового компонентів, притаманних віммельбухам, сприяє підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої діяльності та забезпечує умови для цілеспрямованого формування мовних умінь у контексті реального спілкування.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних засад проблеми та експериментальне дослідження дозволили нам зробити такі висновки.

Оповідання - це зв'язкова розповідь про які-небудь події. Її основою є сюжет, що розгортається в часі. Специфіка порушення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення визначає низький рівень розвитку монологічного мовлення загалом та оповідного мовлення зокрема, а також неможливість без корекційної допомоги оволодіти цим типом монологічного мовлення.

Метою цього дослідження було теоретичне обґрунтування та експериментальна апробація можливості використання віммельбуха в розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення.

Нами було висунуто припущення, що розвиток оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення за допомогою віммельбуха можливий, якщо:

- підібрані та складені тематичні віммельбухи;
- розроблено мовленнєві ігри за матеріалами віммельбухів, спрямовані на розвиток показників розповідного мовлення;
- мовленнєві ігри з тематичними віммельбухами включено до логопедичних занять і спільної діяльності фахівців дошкільної освітньої організації, батьків і дітей.

З метою апробації можливості використання віммельбуха в розвитку оповідного мовлення в дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення, нами було організовано експериментальне дослідження, що описано в другому розділі цієї роботи.

На етапі констатувального експерименту для визначення рівня розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення, нами були визначені такі показники:

- здатність створювати відповідне завершене висловлювання на рівні речення;
- здатність сформулювати речення за трьома зображеннями;
- здатність переказувати компактний за розміром і елементарний за композицією літературний матеріал;
- здатність створювати послідовну сюжетну оповідь на основі візуального змісту послідовних фрагментів-епізодів;
- здатність формувати послідовну оповідь під час відтворення власних життєвих спостережень.

Для виявлення цих показників ми використовували діагностичні завдання відповідно до методики обстеження зв'язного мовлення. На констатувальному етапі було виявлено: в експериментальній групі дітей із високим рівнем розвитку оповідного мовлення немає, середній рівень оповідного мовлення мають 40% (4 дитини), низький рівень мають 60% (6 дітей).

У ході формувального експерименту було здійснено перевірку висунутої гіпотези. Формувальний експеримент складався з трьох етапів: підготовчий, розвивальний, закріплювальний. На кожному етапі робота велася з усіма учасниками освітнього процесу: з батьками, педагогами, дітьми. З батьками проведено: онлайн-збори «Книжки-шукалки без слів розвивають мовлення?», консультації за запитом, майстер-клас зі створення віммельбуха в техніці декупаж, оформлено добірку тематичних віммельбухів у куточку для батьків.

З педагогами проведено: круглий стіл «Віммельбух і з чим його їдять», на якому обговорювалася можливість включення мовленнєвих ігор за матеріалами віммельбухів до запланованої безперервної освітньої діяльності, режимних моментів, спільної та самостійної діяльності дітей; майстер-клас зі створення віммельбуха в різних техніках.

У роботі з дітьми на логопедичних заняттях та у спільній діяльності з педагогом у режимних процесах були організовані мовленнєві ігри за

матеріалами тематичних віммельбухів: «Хто більше?», «Знайди за описом», «Чия? Чия? Чиї?», «Скільки?», «Є/ні», «Хто що робить?», «Об'єднай картинки», «Подивись і розкажи», «Казкарі», «Колективна казка», «Історія з життя».

Контрольний експеримент виявив позитивну динаміку розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення в експериментальній групі: у 60% (6 дітей) рівень змінився з низького на середній.

Таким чином, виявлена нами позитивна динаміка доводить результативність віммельбуха як засобу розвитку оповідного мовлення дітей 6-7 років із тяжкими порушеннями мовлення. Мету дослідження досягнуто, завдання вирішено, гіпотезу доведено.